

SISTEM ZAŠTITE MANJINA U REPUBLICI SRBIJI

Nevena Gojković

Uvod

Sistem zaštite manjina u Republici Srbiji razvijan je još za vreme Socijalističke federativne republike Jugoslavije, u kojoj se na drugačiji način u odnosu na ostale socijalističke zemlje gledala na pitanja nacija i etniciteta. Dok zemlje Istočnog bloka nisu nacionalno pitanje posebno tretirale, niti razvijale sistem zaštite etno-kulturnih grupa, SFR Jugoslavija je kroz različite mehanizme obezbeđivala zaštitu prava takozvanih 'narodnosti'. Ustav iz 1974. godine definisao je položaj nacionalnih manjina i njihova kolektivna prava. Jugoslovenska institucija 'ključa' omogućavala je, uprkos jednopartijskom sistemu, omogućavala je zastupljenost manjina u političkom životu. Kroz 'ključ' su sve nacionalne grupe SFR Jugoslavije, u kojoj je bilo 6 konstitutivnih naroda (Srbi, Hrvati, Makedonci, Hrvati, Slovenci, Muslimani), proporcionalno bile predstavljene na svim nivoima vlasti. Najviši stepen participacije bio je, kao i danas, na lokalnom nivou. U okviru SFRJ pripadnici manjinskih grupa imali su pravo na službenu upotrebu jezika, autonomiju u kulturi u smislu osnivanja različitih kulturnih udruženja i institucija kulture, kao i obrazovanje na svom maternjem jeziku. U to vreme je najveći broj pripadnika manjinskih etno-kulturnih grupa živeo na teritoriji republike Srbije.

Raspad Savezne federativne republike Jugoslavije doveo je do toga da se na teritoriji Srbije pojave nove manjine, koje su u okviru prethodne države bile konstitutivni narodi. Sem problema regulisanja statusa Slovenaca, Makedonaca, Hrvata, Crnogoraca i Muslimana/Bošnjaka, u Srbiji je opšta društvena klima bila izuzetno nepovoljna imajući u vidu sankcije, ratove na prostoru bivše države i pauperizaciju ogromnog dela stanovništva. Sem toga, etničke netrpeljivosti su bile izražene i uprkos Ustavu iz 1990.

godine koji je garantovao prava manjinama, ona nisu bila poštovana. Prema navodima Katarine Crnjanski i Gorana Bašića 'Tokom devete decenije XX veka razorene su osnove finansiranja manjinskih matica i udruženja, kao i institucija koje su u sistemu javne uprave bile nadležne za ostvarivanje njihovih prava. Istovremeno etnifikacije politike i populizam koji je tadašnja vlast koristila kao tehniku mobilizacije birača, te sukobi sa susedima, uslovili su pored osećanja opšte nesigurnosti građana i sve veću distancu, animozitete i nepoverenje između etničkih zajednica u zemlji' (Bašić, Crnjanski, 2006:30).

Nakon petooktobarskih promena demokratska vlast Srbije je preduzela neophodne mere da bi se SRJ pridružila Ujedinjenim nacijama, Savetu Evrope i ostalim međunarodnim organizacijama, kao i obaveze u vezi sa međunarodnim standardima zaštite nacionalnih manjina. To znači da se država obavezala da razvija demokratske institucije i procedure i donosi posebne mere usmerene ka zaštiti nacionalnih manjina, da na taj način sprovodila politiku multikulturalnosti preporučenu kroz dokumenta OEBS-a, Savet Evrope, Evropska komisija itd. Među najvažnije dokumente čija je Srbija potpisnica spadaju Okvirna konvencija za zaštitu prava nacionalnih manjina i Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, kojima se definiše minimum zaštite garantovan manjinskim grupama.

Danas položaj manjina uređuju pre svega Ustav usvojen 2006. godine i posebni zakoni među kojima se izdvajaju Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (2002, nastavio je da važi na teritoriji Srbije nakon odvajanja Crne Gore od Savezne republike Jugoslavije), Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja i Zakon o lokalnoj samoupravi (2002/6/7). Sem toga, Srbija ima bilateralne ugovore o zaštiti manjina sa Hrvatskom, Makedonijom, Mađarskom i Rumunijom. U ovom radu biće ukratko prikazani svi glavni zakonski akti koji se tiču uređenja položaja nacionalnih manjina, kao i status Roma uopšte, imajući u vidu da su oni manjinska zajednica u najnepovoljnijem položaju.

Etnička struktura Srbije

Republika Srbija je etnički veoma heterogena zemlja. Zvanično 20 etničkih grupa ima status nacionalne manjine. Prema poslednjem popisu iz 2002. godine u Srbiji bez Kosova živi 13.47% stanovništva koje pripada nacionalnim manjinama. Najbrojniji su Mađari (293.299 ili 3.91%), Bošnjaci (136.087 ili 1.81%) i Romi (108.193, 1.44%). U značajnijem broju ima i Jugoslovena, Crnogoraca, Hrvata, Albanaca i Slovaka, dok neke nacionalne manjine, kao što su na primer Česi i Rusi, imaju samo po nekoliko hiljada pripadnika. Ipak, kada je u pitanju potvrđivanje statusa nacionalne manjine, kriterijum brojnosti nije presudan. Da bi jedna etno-kulturna zajednica bila smatrana nacionalnom manjinom mora biti u dugotrajnoj vezi sa teritorijom republike Srbije i razlikovati se od većinskog stanovništva na osnovu jezika, religije ili običaja, ali mora postojati i volja da se očuva zaseban identitet. Takođe, građanima je ostavljena mogućnost da ne iskažu svoju nacionalnu pripadnost, ali i da se izjasne po regionalnoj pripadnosti.

Etnička pripadnost	Srbija	%	Centralna Srbija	%	Vojvodina	%
UKUPNO	7.498.001		5.466.099		2.031.992	
Srbi	6.212.838	82.86	4.891.031	89.48	1.321.807	65.05
Crnogorci	69.049	0.92	33.536	0.61	35.513	1.75
Jugosloveni	80.721	0.92	30.840	0.56	49.881	2.45
Albanci	61.647	0.82	59.985	1.10	1.695	0.08
Bošnjaci	136.087	1.81	135.670	2.48	417	0.02
Bugari	20.497	0.27	18.839	0.34	1.658	0.08
Bunjevci	20.012	0.27	246	0.00	1.658	0.08
Vlasi	40.054	0.53	39.953	0.73	101	0.00
Goranci	4.581	0.06	3.975	0.07	606	0.03

Mađari	293.299	3.91	3.092	0.06	290.207	14.28
Makedonci	25.847	0.34	14.062	0.26	11.785	0.58
Muslimani	19.503	0.26	15.869	0.29	3.634	0.18
Nemci	3.901	0.05	747	0.01	3.154	0.16
Romi	108.193	1.44	79.136	1.45	29.057	1.43
Rusi	2.588	0.03	1.648	0.03	940	0.05
Rusini	15.905	0.21	279	0.01	15.626	0.77
Slovaci	59.021	0.79	2.384	0.04	56.637	2.79
Slovenci	5.104	0.07	3.099	0.06	2.005	0.10
Ukrajinci	5.354	0.07	719	0.01	4.635	0.23
Hrvati	70.602	0.94	14.056	0.26	56.546	2.79
Česi	2.211	0.03	563	0.01	1.648	0.08
Ostali	11.711	0.16	6.400	0.12	5.311	0.26
Neopredeljeni	107.732	1.44	52.716	0.96	55.016	2.71
Regionalna pripadnost	11.485	0.15	1.331	0.02	10.154	0.50
Nepoznato	75.483	1.01	51.709	0.95	23.774	1.17

Etnički sastav stanovništva Srbije po popisu iz 2002. godine (Izvor: Saopštenje br. 295, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2003)

Nacionalne manjine u Srbiji su uglavnom prilično teritorijalno homogene, sem kada su u pitanju Romi, koji žive na čitavoj teritoriji države. Tako su Bošnjaci uglavnom skoncentrisani u 6 opština Sandžaka, gde u 3, Novom Pazaru, Tutinu i Sjenici imaju apsolutnu većinu, a u značajnom broju žive i u Priboju, Prijepolju i Novoj Varoši. Bugari su većina u dve opštine koje pretežno naseljavaju, a to su Dimitrovgrad i Bosilegrad, a Slovaci tradicionalno naseljavaju opštine Kovačica i Bački Petrovac. Albanci imaju apsolutnu većinu u opštinama Preševo i Bujanovac, a relativnu u opštini Medveđa. Inače, Srbi ubedljivo najveći animozitet prema svim istraživanjima ispoljavaju prema Albancima. U Izveštaju Programa za razvoj Ujedinjenih nacija četvrtina građana (25.5%)

protivi se tome da Albanci budu građani Srbije, kao susedi su nepoželjni za 30.4% ispitanika, a 65.5% ih ne bi prihvatilo kao bračnog partnera.¹

Zanimljivo je da je u nekim srbijanskim multietničkim opštinama manjina na nivou države u stvari ubedljiva većina. U tom slučaju, većinski srpski narod se nalazi u manjinskom statusu na datoj opštini.

U Vojvodini preovlađuju dve etničke zajednice – mađarska (14.28%) i srpska (65.05%). Mađari imaju apsolutnu većinu u 6 opština na severu Vojvodine, ali žive u još 25 opština Vojvodine. U Srbiji postoji ukupno 169 opština (prosek 50 000 stanovnika), a od toga je 68 multietničkih. U Vojvodini se nalazi 41 multietnička opština, a 27 na području centralne Srbije. Treba pomenuti da je da bi jedna opština bila smatrana multietničkom potrebno da u njoj 5% od ukupnog broja stanovnika pripada jednoj nacionalnoj manjini ili da sve nacionalne manjine zajedno imaju udeo od najmanje 10% u ukupnom stanovništvu.

Ustav republike Srbije

Ustav republike Srbije iz 2006. godine je osnov za razvijanje politika zaštite nacionalnih manjina i njime se u najširem smislu uređuje njihov položaj i štiti njihov identitet i integritet. Različiti članovi ovog akta odnose se na garantovana ljudska i manjinska prava. Tako su Ustavom regulisani jednakost građana, sloboda izražavanja nacionalnog identiteta, zabrana diskriminacije, zabrana izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje, pravo na različitost, pravo na očuvanje posebnosti, kolektivna prava nacionalnih manjina (informisanje, kultura, obrazovanje, službena upotreba jezika), pravo na samoupravu, razvijanje duha tolerancije, mere afirmativne akcije, stečena prava, ravnopravnost u vođenju javnih poslova, nadležnosti autonomnih pokrajina u vezi sa ostvarivanjem prava nacionalnih manjina, zabrana nasilne asimilacije, pravo na udruživanje, pravo na saradnju sa sunarodnicima iz drugih država i neposredna primena zajamčenih prava.

---

¹ http://hdr.undp.org/docs/reports/national/YUG_Serbia_and_Montenegro/Serbia_2005_en.pdf

Ustavom su, dakle, svi građani jednaki pred zakonom, bez obzira na njihovu rasu, pol, rođenje, jezik, nacionalnu pripadnost, veroispovest, političko ili drugo uverenje. Takođe, prema jednom od članova Ustava svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti kažnjava se po zakonu. Sem toga, predviđeno je da se kroz mere u obrazovanju, kulturi i javnom informisanju podstiču razumevanje, uvažavanje i poštovanje razlika, a i da se u Srbiji podstiče duh tolerancije i međuetničkog dihaloga, kao i razumevanja i saradnje među svim ljudima.

Ipak, za razliku od Ustava iz 1990. Republika Srbija je definisana kao 'demokratska država svih građana koji u njoj žive', dok je koncept građanske države izmenjen i Srbija je određena kao 'država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive', a sem toga se insistira na službenoj upotrebi srpskog jezika i ćiriličnog pisma, dok nacionalni simboli u upotrebi ukazuju isključivo na srpsku nacionalnu tradiciju. Prava nacionalnih manjina detaljnije su definisana posebnim zakonima.

Osnovni zakoni kojima se štite prava nacionalnih manjina

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (2002) osnovni je zakon koji uređuje status nacionalnih manjina. Donet je na saveznom nivou za vreme Savezne republike Jugoslavije, ali je nastavio da važi u Srbiji i nakon referenduma kojim se na proleće 2006. godine Crna Gora odvojila od državne zajednice Srbija i Crna Gora. Ovaj zakon će nastaviti da bude na snazi sve dok parlament republike Srbije ne usvoji novi zakon o nacionalnim manjinama. Ovaj zakon preuzeo su standardi koji su u ovoj oblasti ustanovljeni kroz dokumenta Saveta Evrope – Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina i Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima. Takođe, ovim zakonom

je usvojen otvoren pristup definisanja manjinskih identiteta. To u stvari znači da se različita shvatanja identiteta mogu u najširem smislu podvesti pod opšti pojam nacionalne manjine. Međutim, kao što je već pomenuto, da bi određena zajednica bila smatrana nacionalnom manjinom neophodno je da je u pitanju grupa koja je u dugotrajnoj i i čvrstoj vezi sa ovom teritorijom, kao i da poseduju obeležja kao što su jezik, kultura, nacionalna ili etnička pripadnost, poreklo ili veroispovest, po kojima se razlikuju od većine stanovništva. Osnovna načela na kojima se zasniva sistem zaštite manjina su: *zabrana diskriminacije, mere za obezbeđivanje ravnopravnosti, sloboda nacionalnog opredeljivanja i izražavanja, saradnja sa sunarodnicima u zemlji i inostranstvu, obaveza poštovanja ustavnog poretka, načela međunarodnog prava i javnog morala i zaštita stečenih prava*. Kolektivna prava nacionalnih manjina ostvaruju se kroz kulturnu autonomiju. Suština **kulturne autonomije** je pravo na očuvanje posebnosti i zaštita njihovog kolektivnog identiteta, kroz koju se garantuje pravo na korišćenje jezika i pisma, školovanje na maternjem jeziku, pravo na korišćenje imena i prezimena, osnivanje privatnih obrazovnih institucija, informisanje itd, dok očuvanje posebnosti obuhvata mere kojima se neguju i razvijaju jezik, religija, kultura i uvode u upotrebu nacionalne simbole (koji inače ne smeju biti identični nacionalnim simbolima države matice). Dakle, suštinu kulturne autonomije čine: pravo na službenu upotrebu jezika (ukoliko u opštini živi više od 15% stanovništva koje pripada jednoj nacionalnoj manjini), obrazovanje, kulturu i informisanje. Ovaj zakon je predvideo i osnivanje manjinskih samouprava, tačnije nacionalnih saveta koji predstavljaju nacionalnu manjinu u oblasti službene upotrebe jezika, obrazovanja, informisanja i kulture, a koje bira skupština elektora. Oni se u stvari biraju da bi se osiguralo pravo na kulturnu autonomiju. Njih čine izabrani predstavnici manjinskih samouprava i u njihove nadležnosti spada da prate stanje u vezi sa položajem nacionalnih manjina i da pokreću inicijative za donošenje odgovarajućih zakona, odluka i mera. Još uvek nije regulisan način njihovog izbora, iako je mandat Nacionalnom savetu mađarske nacionalne manjine formiranom 2002. istekao još na jesen 2006. Tako se dolazi u situaciju da se građani ne izjašnjavaju neposredno na lokalnom nivou, već da političke partije nacionalnih manjina direktno utiču na izbore manjinskih samouprava u oblasti kulturne autonomije. Situacija je takva da one manjine koje su dobro politički organizovane imaju jednopartijski sastav nacionalnih saveta, što nije najsrećnije rešenje.

Sem toga, zakonom nisu precizno definisane nadležnosti, kao ni finansiranje iz budžeta. Prvi nacionalni savet formirali su Mađari, a nakon njih to su učinili Rusini, Rumuni, Hrvati, Slovaci, Bunjevci, Bugari, Ukrajinci, Romi, Bošnjaci, Nemci, Egipćani, Grci, Makedonci i Vlasi.

Jedan od problema jeste i to što pripadnici manjina koji su udaljeni od tradicionalnih centara teško mogu imati bilo kakav uticaj na kulturnu politiku. Međutim, čini se da je ipak najveći problem kada su u pitanju nacionalni saveti situacija u kojoj manjinske političke partije imaju preveliki uticaj na njih, zahvaljujući pristupu medijima, finansiranju, ali i tako što spajaju javne funkcije koje obavljaju i dužnosti u oblasti manjinske samouprave. Imajući u vidu da uglavnom postoje jedna ili dve uticajne političke partije manjine onemogućeno je da postoje različite koncepcije kulturne politike i ideje u kom pravcu kulturna autonomija treba da se razvija.

Zakon o službenoj uporebi jezika i pisma

Zakon o službenoj uporebi jezika i pisma predviđa da u jedinicama lokalne samouprave u kojima se tradicionalno nastanjeni pripadnici nacionalne manjine njihov jezik i pismo budu obavezno u službenoj upotrebi ukoliko u ukupnom stanovništvu opštine imaju više od 15%. Ovo pravo podrazumeva da se jezik nacionalne manjine koristi:

- a) u upravnom i sudskom postupku
- b) u komunikaciji s organima koji imaju javna ovlašćenja
- c) prilikom upisa ličnih imena u javne knjige i službene evidencije
- d) u radu predstavničkih tela
- e) prilikom isticanja naziva jedinica lokalne samouprave, naseljenih mesta, trgova, ulica i toponima

Takođe, prema Zakonu o ličnoj karti iz 2006. predviđeno je da se obrazac lične karte štampa na jeziku i pismu nacionalne manjine. Od ukupno 45 vojvođanskih opština u samo 7 je srpski jezik jedini koji je u službenoj upotrebi (Inđija, Irig, Opovo, Pančevo, Pećinci, Ruma i Sremski Karlovci). Takođe, u Vojvodini se u slučaju da neka zajednica

ne ispunjava uslove da njen jezik bude u službenoj upotrebi na nivou čitave opštine, jezik uvodi u službenu upotrebu u naselju u kom je manjinska zajednica naseljena u velikom procentu. Neke opštine su to učinile kada su u pitanju slovački, hrvatski, mađarski, rumunski i rusinski jezik, dok neke nisu još uvek ispunile ovu obavezu. Trenutno su mađarski jezik i pismo u službenoj upotrebi u 27 opština, slovački u 10, rumunski u 8, rusinski u 5, hrvatski u jednoj opštini, a češki na teritoriji opštine Bela Crkva. Može se reći da u Vojvodini postoji razvijen sistem ostvarivanja prava na službenu upotrebu jezika. Za razlike od Vojvodine u centralnoj Srbiji je ovo pravo samo delimično implementirano. Albanski jezik i pismo su u službenoj upotrebi u Preševu, Bujanovcu i Medveđi, bugarski u Bosilegradu i Dimitrovgradu, a bosanski jezik u tri opštine u kojima imaju većinu – Sjenici, Tutinu i Novom Pazaru. Dakle u Vojvodini je u službenoj upotrebi 7 jezika (srpski, hrvatski, rumunski, rusinski, mađarski, slovački i češki), a u centralnoj Srbiji četiri (srpski, bosanski, albanski i bugarski).

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2004) – predviđa da je cilj obrazovanja sem razvijanja svesti o državnoj i nacionalnoj pripadnosti i negovanje srpske tradicije i kulture, i negovanje tradicije i kulture nacionalnih manjina. Dakle, pripadnici nacionalnih manjina mogu se obrazovati na svom jeziku ili dvojezično. U slučaju da se nastavni plan izvodi na srpskom omogućena je nastava maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture.

Ovaj zakon takođe određuje koliki je broj učenika neophodan da bi se održavala nastava na maternjem jeziku manjine. Potrebno je da se u jednom razredu za nastavu na manjinskom jeziku prijavi najmanje 15 učenika, ali je moguće i da uz dozvolu ministra prosvete taj broj bude manji. Prema zakonu je takođe obavezno i učenje srpskog jezika, a postoji i mogućnost da u školama u kojima je nastava dvojezična učenici koji je pohađaju na srpskom mogu učiti i manjinski jezik. U slučaju da se pripadnik manjinske zajednice odluči da pohađa nastavu na srpskom, u školi je obezbeđeno i pohađanje maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture. U Vojvodini se u osnovnim školama nastava odvija na 6 jezika (srpski, mađarski, slovački, rumunski, rusinski, hrvatski), od toga na mađarskom

u 78 osnovnih škola, na slovačkom i rumunskom u 18, na rusinskom u 3, a na hrvatskom u 5 osnovnih škola. Pored škola u kojima se celokupna nastava odvija na jezicima nacionalnih manjina, veliki je i broj škola u kojima se izvodi predmetna nastava. I po ovom pitanju su standardi u Vojvodini viši od onih u centralnoj Srbiji.

Zakon o lokalnoj samoupravi (2002/6/7)

Zakon o lokalnoj samoupravi je veoma važan za pitanja manjina, jer uvodi u praksu potpuno nove ideje u vezi sa participacijom građana. Ovim zakonom (član 18) se predviđa da je u nadležnosti opština da implementiraju prava nacionalnih manjina. Mehanizmi zaštite na lokalnom nivou bi trebalo da dovedu do stabilnih društvenih odnosa i prevazilaženja različitih međuetničkih animoziteta. Prema ovom zakonu lokalne samouprave treba da osiguraju uslove za očuvanje i unapređenje identiteta nacionalnih manjina koje žive na datoj teritoriji. To praktično znači da se na lokalnom nivou vodi računa o pravima nacionalnih manjina koja se odnose na osnivanje i rad obrazovnih institucija, zaštitu kulturnih dobara, obezbeđivanje javnog informisanja, uvođenje jezika i pisma u javnu komunikaciju, kao i na rad biblioteka, muzeja i drugih ustanova kulture. U stvari, lokalne samouprave bi trebalo da obezbede uslove da se Ustav i zakoni sprovode u praksi. **Zakon o lokalnoj samoupravi iz 2006** (član 63) – predviđa osnivanje Saveta za međunacionalne odnose u multietničkim opštinama, tačnije u onim opštinama u kojima jedna nacionalna zajednica čini više od 5% od ukupnog broja stanovnika ili sve zajednice čine više od 10%. Ovi saveti (mehanizmi kontrole vlasti na lokalnom nivou) su nadležni da prate događanja i da se bave pitanjima ostvarivanja, zaštite i nacionalne ravnopravnosti. Ovo bi trebalo da bude mehanizam koji će omogućiti razvijanje povoljnih međuetničkih odnosa u lokalnim samoupravama. Slično kao i sa nacionalnim savetima nacionalnih manjina nejasno je definisan način izbora članova (u opštini Priboj članovi Saveta su predsednik opštine i njegov zamenik, koji na taj način praktično treba da kontrolišu da li su sopstvene odluke u skladu sa Ustavom), nadležnosti, a takođe se neke nadležnosti prepliću sa nadležnostima nacionalnih saveta. Ovi saveti su nadležni da analiziraju svaku odluku skupštine opštine koja se odnosi na nacionalne zajednice koje tu žive. U praksi postoje brojni problemi koji se tiču rada ovih saveta jer zakon ne definiše

eksplicitno ni nadležnosti, ni izbor članova, tako da način na koji saveti funkcionišu varira među opštinama. Tako u nekim opštinama članove predlažu grupe građana, u nekima Srpska pravoslavna crkva ili druge verske zajednice, u nekima odbornici u aktuelnom sazivu skupštine opštine i tako dalje. Treba imati u vidu da su članovi Saveta koji su izabrani na osnovu predloga političkih partija često pod uticajem političkih partija. Bolje je rešenje da članovi saveta budu ugledni građani, koji su nestranačke ličnosti. Jedan od velikih problema predstavlja činjenica da se delokrug rada Saveta često preklapa sa nadležnostima nekih drugih opštinskih tela i nacionalnih saveta. Ovi saveti bi morali biti osnovani u 68 opština u Srbiji, ali je to do sad učinilo njih 43. Međutim, u praksi se dešava to da se ovi saveti veoma retko sastaju i da im opštine ne dostavljaju odluke koje su obavezne da im daju na uvid. Takođe, nije poznato da je do sada ijedan Savet za međunacionalne odnose pokrenuo postupak pred sudom koji se tiče odluka određene skupštine opštine.

Sem pomenutog, uloga saveta bi trebalo da bude i da se bave izgradnjom poverenja među etničkim zajednicama koje žive u Srbiji, što je veoma važno s obzirom na to koliko su međuetnički odnosi poremećeni tokom devedesetih.

Položaj Roma u Srbiji

Romi su etnička grupa u najnepovoljnijem položaju u Srbiji, koji se može nazvati i stanjem permanentne bede. Prema popisu iz 2002. godine u Srbiji je Roma 108.193, to jest 1.4% ukupnog stanovništva, dok je 1991. u Srbiji živelo 140.237. Prema podacima nekih romskih i nevladinih organizacija u Srbiji u stvari živi između 450 000 i 800 000 Roma. Najgušća je naseljenost u Beogradu, severozapadnom delu centralne Srbije, Vojvodini i pojedinim delovima južne Srbije. Međutim, ono što je karakteristično za Srbiju, a i ostale zemlje Balkana jeste etnička mimikrija, to jest činjenica da su Romi prikivali svoju nacionalnu pripadnost na skoro svim popisima. Tako je prema popisu iz 1948. godine u Srbiji živelo 52.181, 1953 – 58.888, a 1961 – samo 9.826. Za sada ne postoje relevantna objašnjenja ovog fenomena, ali se pretpostavlja da je razlog prikriivanja etničkog porekla pokušaj da se izbegne diskriminacija. Sledeća tabela

pokazuje razliku između zvaničnih podataka o broju Roma u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, Makedoniji, Rumuniji i tadašnjoj državnoj zajednici Srbija i Crna Gora, procena romskih aktivista i mogućeg broja. Državna statistika uglavnom teži smanjenju broja Roma, dok romski aktivisti najčešće precenjuju stvarno stanje.

Zemlja	Zvaničan podatak	Romske procene	Moguć broj	Procenat u populaciji
Albanija	/	120.000	55.000	1.65
Bosna	7.000	Nema podataka	35.000	1.04
Bugarska	313.000	1.000.000	700.000	8.50
Hrvatska	7.000	150.000	35.000	0.75
Makedonija	47.000	220.000	60.000	2.89
Rumunija	409.000	3.000.000	1.500.000	6.59
Slovenija	2.000	Nema podataka	7.000	0.35
Srbija i Crna Gora	112.000	140.000	537.000	4.79

Izvor: Božidar Jakšić, Goran Bašić 'Umetnost preživljavanja – Gde i kako žive Romi u Srbiji'

Prema istraživanjima Centra za istraživanje etniciteta u Srbiji trenutno postoji 593 romskih naselja, u kojima je više od 15 porodica ili više od 100 Roma. Istraživački tim je utvrdio da u Srbiji živi 201.353 Roma, ali i 46.238 Roma raseljenih sa Kosova, koji se nalaze u posebno teškoj situaciji, bez mogućnosti da ostvare svoja elementarna prava.

Iako su Romi priznati kao nacionalna manjina i treća manjinska grupa po brojnosti u Srbiji, njihova disperziranost i pojava etničke mimikrije, između ostalog, onemogućavaju ostvarivanje njihovih prava.

Naselja u kojima žive su heterogena po strukturi, veličini i tipu, uglavnom neuređena i sa veoma lošom infrastrukturom. Prema istraživanjima Centra dve trećine Roma svoj položaj ocenjuju kao loš ili nepodnošljivo loš, dok je ishranom zadovoljno samo 11.4% ispitanika. Sem toga među Romima je je nepismenost najrasprostranjenija, a slabo

poznavanje jezika sredine dovodi do slanja dece u specijalne škole, iako je uzrok problema pre ekonomsko stanje i obrazovni nivo roditelja, mada i predrasude i diskriminacija mogu biti uzrok neuspeha u školovanju.

Iako su Romi izuzetno otvoreni prema ne-Romima, ne-Romi imaju najvišu etničku distancu prema Romima stereotipi usmereni ka njima su najistrajniji, dok je diskriminacija prisutna u mnogim sferama života.

U februaru 2002. je Romima Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina SR Jugoslavije formalno priznat status nacionalne manjine – pretežno usmeren ka kulturnoj autonomiji. Zakon najviše pruža mogućnosti za razvoj kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika manjina. Međutim, neke od odredbi su teško primenjive kada su Romi u pitanju, jer je zakon pre svega usmeren na manjine koje žive na homogenoj teritoriji, dok su Romi disperzirani širom Srbije. Izuzetno su malobrojne sredine u kojima oni sačinjavaju više od 15% stanovništva, što je uslov za službenu upotrebu jezika manjine. Ipak Zakonom o lokalnoj samoupravi predviđena je mogućnost pozitivne diskriminacije, čime bi jezik mogao biti uveden u službenu upotrebu i u slučaju da određenu opštinu nastanjuje manje od 15%. Treba imati na umu da kulturna autonomija nije glavni problem sa kojim se Romi suočavaju, već su to pre svega nezaposlenost i siromaštvo i pitanje socijalne zaštite, kao i da se obezbede pristojni uslovi stanovanja.